

педагогічних та психологічних наук: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (9-10 серпня 2019 р., м. Одеса). 2019. С. 112–115.

11. Шарова Т. М. Художня література як засіб соціальної реабілітації людей з обмеженими можливостями. *Літні наукові підсумки 2019 року: матеріали XVIII Міжнар. наук.-практ. Інтернет конф. (5 червня 2019 р. м. Дніпро), 2019. С. 84–89.*

Борисенко В.О.

здобувач вищої освіти

*Мелітопольський державний педагогічний університет
імені Богдана Хмельницького*

ПОЕТИКАЛЬНІ ОСОБЛИВОСТІ ЦИКЛУ ГУМОРЕСОК ОСТАПА ВИШНІ «ВИШНЕВІ УСМІШКИ СІЛЬСЬКІ»

***Анотація.** У статті представлено інформацію про поетикальні особливості циклу гуморесок Остапа Вишні. Акцентована увага на тому, що творчість письменника сповнена оптимізму і пафосу утвердження соціалістичної дійсності. Він вів непримиренну боротьбу зі старими пережитками у свідомості радянських людей.*

***Ключові слова:** поетика, гуморески, соціалізм, оптимізм, гуманізм.*

***Borisenko V.O. Poetic Features of the Cyclic Cycle by Ostap Vyshnya «Vyshnya Smiles Rural».** The article presents information about the poetic features of the cycle of humoresques by Ostap Vyshnya. Emphasis is placed on the fact that the writer's work is full of optimism and pathos of the assertion of socialist reality. He waged an uncompromising struggle against the old remnants in the minds of some Soviet people.*

***Key words:** poetics, humoresques, social realism, optimism, humanism.*

Остап Вишня – зачинатель українського радянського гумору і сатири. Його творчість – своєрідний і цікавий літопис героїчного шляху нашого народу, починаючи з перших років соціалістичних перетворень і кінчаючи початком розгорнутого будівництва комунізму. Письменник глибоко знав життя і активно вторгався в нього. Творчість Остапа Вишні сповнена оптимізму і пафосу утвердження соціалістичної дійсності. Він вів непримиренну боротьбу з капіталістичними пережитками у свідомості деякої частини радянських людей.

Український радянський сатирик і гуморист зріс на ґрунті усної народної творчості та кращих здобутках російської і української класичної літератури. Він підніс і творчо розвинув її славні традиції, ставши письменником-новатором, творцем якісно нового, оптимістичного та лікувально-виховного сміху. Письменника хвилювала, доля післяреволюційного українського села, злидні селянської бідноти, поганий обробіток землі і недороди, відсутність елементарної агротехніки та механізації [8, с. 15]. Гуморист бачив культурну відсталість селянина, його неписьменність, дрібновласницьку психологію і забобонність. Остап Вишня глибоко усвідомлював, що з такими методами господарювання, з такими поглядами і переконаннями нелегко буде здійснити соціалістичні перетворення в країні. Треба було виховувати народ, підносити його освіту і культуру, пробуджувати у кожного трудівника високу людську гідність, розкривати перспективу життя [9, с. 33].

Творчість Остапа Вишні досліджували відомі критики та літературознавці. Однак, нам відомі лише поодинокі дослідження науковців певних напрямків дослідження діяльності Остапа Вишні: Бернадська Н., Біленко О., Долина Н., Дорошенко В., Зуб І., Журавський А., Лаврінченко Ю., Маківчук Ф., Суравцова Н., Сюдюков І., Чернов А., Юркова О. та ін.

Уся творчість Остапа Вишні спрямовується на боротьбу з дрібнобуржуазними елементами, підпорядковується вихованню у робітників і селян соціалістичної свідомості і завданням переконання широких мас трудящих у необхідності соціалістичних перетворень. Над цим працювала партія, над цим працював і Остап Вишня. Його твори були відгуками на злободенні питання сучасності [7, с. 21].

Про українське післяреволюційне село Остап Вишня написав понад 650 творів. Близько 200 їх увійшли до окремих та вибраних видань. Решта ж були свого часу опубліковані на сторінках газет «Фієті-ВУЦВК» і «Селянська правда» та ряду журналів [2]. Уперше звертається Остап Вишня до сільської тематики у серпні 1922 р. Письменник побував у сільських районах Харківщини, ближче познайомився з життям хліборобів і написав чотири листи з села. У них Павло Михайлович рішуче виступив проти куркульського засилля, безкультур'я і темряви. На думку сучасних дослідників, організація самостійної роботи студентів передбачає відповідальність та важку працю з боку викладача, тому досить важливо правильно представити в аудиторії творчість того чи іншого письменника для подальшого сприйняття його особистості [10, с. 35].

Наступні твори Остапа Вишні цього року написані в такому ж плані і в такій же тональності. Характерним щодо цього є твір «Чиряки» (Нотатки на

полях провінціальної преси). В алегоричному образі чиряків автор викривав попівство, яке розперезалося і сіяло дурман, поширювало плітки про чудеса, провадило боротьбу за відновлення релігії. Сатиричні стріли письменника спрямовані проти куркульні, що піднімала голову і, оживлена роками непу, прагнула зміцнити свої позиції. Остап Вишня закликав сільську бідноту об'єднуватись у боротьбі з глитаями [1].

Письменник був чулим і уважним до всього нового, яке тільки народжувалося, зростало і вже давало свої перші наслідки. Він хотів бути нарівні з часом, прагнув просвітити своїх героїв світлом знання і науки [6, с. 480]. Останнім часом дослідники аналізують творчість ХХ століття, наголошуючи на тому, що в українській літературі поступово глибшала і наповнювалась новим змістом ідея народності у творах молодих радянських письменників [11, с. 125].

У гуморесці «Ще як спілки не було» він оголив і викрив пережитки старого світу. Твір цікавий не тільки зображенням українського села в роки, коли ще не було сільбудів, а й зрислою майстерністю молодого автора. Гумореска є чудовим поєднанням оповіді і динамічного діалогу. В ній є ряд драматично насичених картин, широко використовуються пейзажні і побутові деталі, вірно накреслено психологічний малюнок переживань молодой людини. Твір закінчувався закликком ходити в клуби, відвідувати бесіди і збори, брати участь у роботі гуртків, встановлювати нові стосунки між людьми, змінювати на краще моральні принципи, чесно і відверто розкривати свої почуття [1].

У сучасних літературних джерелах можна побачити думку про те, що У 20-х рр. ХХ ст. літературознавці та критики піклувались про те, щоб у художніх творах письменники відтворювали реальні події тогочасної дійсності та розкривали розвиток простого народу після революційних перетворень на селі [13, с. 241]. У нашому випадку, письменник одночасно виконував два завдання – «викривав ідіотизм старого і кликав селян до освіти і культури, до нових взаємовідносин, виховував у сільських трударів соціалістичну мораль і етику. В 1923 р. вийшла перша книга Остапа Вишні, що має назву «Сільськогосподарська пропаганда». Вона відкривається відомим оповіданням Марка Твена в перекладі Остапа Вишні «Як я був редактором сільсько-господарського часопису». Ми твердо переконані, що саме цей твір послужив українському гумористові поштовхом до дальших творчих шукань, які завершилися утвердженням нового художнього прийому – доказу від супротивного чи від зворотного.

Марк Твен намалював класичний образ неука, який удає із себе всезнайку, неперевершеного спеціаліста в питаннях сільського господарства.

Для нього все видається простим і очевидним. Такий же агроном-неук є героєм твору Остапа Вишні «Агронома з Публієм Козоцапським полеміка». Гумореска складається з двох частин. У першій подаються міркування – поради агронома про те, яке має поширення коза серед населення, чим вона корисна, як її доїти, як, нарешті, вибирати молочну козу. Друга частина твору – то заперечення Публія Козоцапського, спростування порад агронома [3, с. 321].

За принципом доказу від супротивного побудований твір «Про колективізацію». В ньому письменник рішуче розвінчував ворожу куркульську агітацію, що «гуртове-чортове», що «гуртом і батька добре бити», що «в гурті і каша їється» [12, с. 167]. Гуморист зривав маску з тих, що зводили наклеп на саму ідею кооперування села. Це були явні і замасковані вороги, які в той час злісно промовляли, підбурюючи людей.

Письменник правильно розумів справу кооперування села. Це була тяжка, але вкрай необхідна робота. І гуморист наголошував на цьому. Він не розхолоджував, а виховував і мобілізував людей, кликав їх у колективи. І знову ж таки, письменник вдавався до оригінального прийому – доказу від супротивного [3, с. 324].

Найповніше цей характер гуморески, її цільова установка, своєрідність художнього прийому розкривається в тій частині твору, де говориться про «певні, досвідом підтвержені правила господарювання». Основними художніми прийомами письменника для сатиричного зображення і викриття наших недоліків є доказ від супротивного, засіб сну і персоніфікації, гротескного загострення образів, розповідь від першої особи і т.д.

Значна частина творів про післяреволюційне українське село ввійшла до сатиричних книг Остапа Вишні – «Вишневі усмішки» (сільські), «Ану, хлопці, не піддайсь», «Кому веселе, а кому й сумне», «Реп'яшки», «Лицем до села», «Щоб і хліб родився, щоб і скот плодився», «Вишневі усмішки кооперативні», «Про село» та «Сійся, родися, жито, пшениця».

Перший цикл гуморесок «Вишневі усмішки сільські» був наслідком поїздки Остапа Вишні в Олексіївський район на Харківщині. Тут письменник поринув у вир селянського життя, побачив темряву і безкультур'я, відчув, що село «обработки потребує». Усмішки розповідають про недоліки нашого життя, про ту спадщину, що залишила нам царська Росія. Але автор далекий від песимізму. Він твердо вірить у великі можливості соціалістичного ладу, у швидку перебудову села. Гуморист із захопленням писав, що він приїхав «на місце «капітального ремонту». Оцей пафос капітального ремонту», корінної перебудови села, переведення його

на рейки соціалістичного господарювання є визначальним у творах Остапа Вишні [3, с. 326].

«Вишневі усмішки сільські», що друкувалися до окремого видання в газеті «Вісті ВУЦВК», відкривала гумореска «Подорожні враження». Важливо відзначити, що саме цією гуморескою вперше було визначено своєрідний жанр гумористичної творчості – «вишнева усмішка». Після сільських вишневих усмішок з'являються усмішки кооперативні, кримські, літературні, театральні, мисливські і т.д. [5, с. 16].

«Подорожні враження» цікаві величезною спостережливістю письменника, його вмінням вести розповідь, одним-двома штрихами передавати характери і настрої, декількома мазками малювати пейзажні ескізи, використовуючи їх як контраст до дії та почуття героя [3, с. 329].

У вагоні, яким їде герой твору, душно, вражають різні запахи (бо «різні на світі запахи бувають»), стоїть галас і голосне лускання насіння. Як антитезу до цієї побутової картини, автор подає пейзажний опис. Цікавим є в творі вміння автора передати народно-розмовні інтонації та переходи. Загальновідомі в народних анекдотах і оповідях пояснення, як знайти дорогу, щоб дістатися до потрібного села. Тут безліч поворотів і наліво, і направо, згадування про нові ворота і собаку Рябка, про криницю і горбату Теклю. Те ж саме зустрічаємо в Остапа Вишні.

Отже у першій усмішці «Ось воно – село оте», до якої епіграфом взяті шевченківські слова «Село і серце відпочине», автор намалював типову картину життя українського села в післяреволюційні роки. Тут ще панують старі традиції, звичаї, релігійні вірування. Тут, здається, все тече тим самим річищем, як десять чи двадцять років тому – «Оремо. Сіємо. Плодимось, як і всі православні...» [3, с. 331].

Та це тільки на перший погляд. Письменник побачив у селі нові сили і нових людей. Вони вже побудували арку і трибуну на Перше травня, і то нічого, що трибуну швидко розтаскали. Важливе інше – в селі відбувся мітинг, відзначали день міжнародної солідарності. А це ж промінь нового життя. Він вселяв віру гумористові в народ, сповнював його оптимізмом, давав змогу говорити про великі можливості та потенціальні сили села. Ось чому Остап Вишня пристрасно закликав любити село, розбудити його, працювати для нього [4, с. 162].

Крім гостро поставленої проблеми і правильного ідейного трактування її, усмішка «Земля обробки потребує» є високомайстерним художнім полотном. Остап Вишня засвідчив уміння психологічно, вмотивовано будувати діалог, насичуючи його вставними словами і крилатими виразами, несподіваними переходами від однієї теми до іншої. Риси поетичного стилю

Остапа Вишні відбиті уже в першій розмові оповідача і основного героя [3, с. 320].

Спокійний розвиток діалогу автор час від часу затримує описами одягу героя, роздумами про його вік, натяком на захоплення «одкровенієм Івана Богослова». В цій усмішці Остап Вишня вперше дав зразок портрета, перед читачем зримо постає Митро Хведорович. Різко виступаючи проти темноти і безкультур'я, забобонності і неучтва, безгосподарності, і вайлуватості, гуморист ніколи не сміявся з народу, не кепкував над ним. Сміх Остапа Вишні був сповнений любові і поваги до трудового народу, це був сміх, розрахований на прозріння простої, людини. То був жагучий заклик до кращого життя, «Письменник, – розповідає М. Рильський у своїх спогадах про Остапа Вишню, – чудесно пам'ятає старе з його забобонами й пересудами, з його дикунською «медициною», з його темнотою... і висміює це село. Але це не сміх «з панського ганку», саме поняття такого «ганку» ніяк не в'яжеться з образом Вишні, не сміх згори і збоку, не сміх презирства... Це сміх жалю, це сміх любові...» [3, с. 334].

Пафос викриття в творчості Остапа Вишні завжди сполучається із пафосом утвердження. Засобами гумору, порівнюючи картини ганебного дореволюційного минулого з життям радянського суспільства, письменник утверджував нове, передове і революційне. Щирістю і безпосередністю вражають читача гуморески «Профос» («Як ми колись учились»), «Село-техніка», («Про механізацію»), «Головполітосвіта» («Отакі в нас колись були на селі клуби»), «Охорона народного здоров'я» («Ох, і лікували нас») [3, с. 335].

Визначальною за своєю тематикою, гостротою поставлених проблем є усмішка «Село-техніка». Автор правдиво показав, яка насправді була техніка в післяреволюційному українському селі. То на одну, а в кращому разі на дві кінські сили, а найбільше – мішана техніка: на одну кінську і одну коров'ячу або кінську і бугаячу.

Для свіби інші машини – лантух, що чіпляється на шию, та власна п'ятірня. Збиральна техніка також досить «доскональна». Вона сама косить, сама й скида – «Самоскидка», або ще всегрійка, бо все гріє: і лоба, і поперека, і решту. Далі снопов'язалка. Вона сама крутить перевесла, сама й в'яже, крім того, ще співає, годує дитину, варить галушки, лається. Молотарки виключно на одну силу – парові. Як почнуть гупать, то аж пара йде. Є також зерночисні машини – ряденце і решето [3, с. 337].

З такою технікою важко було покращити культуру землеробства, збільшити врожайність, піднести добробут народу. Це добре розумів Остап Вишня. Він навчав селян об'єднуватися в колективи, брати в держави

кредит, купувати машини, застосовувати їх у громадському господарстві, розкидані клапті землі, не так, щоб кумасі під самим городом, а родині червоноармійця за десятків верстов.

Письменник рішуче виступає проти системи розташування агробаз, агропунктів, племгоспів. Вони повинні бути не у містах, а в місцях безпосереднього виробництва. Гуморист навчав, що кредити потрібно давати біднякам, згуртовувати їх у колгоспи. Такою була в той час лінія Комуністичної партії і Радянського уряду, лінія нашого народу. Її підтримував і розвивав Остап Вишня в своїх творах. Він не ілюстрував партійні документи, а рішуче вторгався в життя, вибирав злободенні теми і давав їм вірне політичне і досконале художнє трактування [3, с. 338].

Остап Вишня правдиво передав психологію селянина, його болочі роздуми, вагання, шукання шляхів до нового життя, і Колективізація сільського господарства за своїми масштабами була другою Жовтневою революцією. Вона здійснювалася не зразу. Потрібно було перебороти віками виховану косність, потяг до приватної власності, до землі. До революції вона була «фата морганою», про неї мріяли, нею марили. Після повалення царизму земля стала надбанням селянина. Вона стала його, і віддати її (саме так тоді гадали селяни – віддати в колгосп, а не об'єднатись) було болісним процесом [3, с. 340].

Письменник малює реалістичну картину злиднів багатодітної селянської родини, в якій не було ні землі ні худоби, ні реманенту. Та на допомогу бідареві прийшов комнезам. Іванові дали землю і грошовий кредит – завелись у нього кури і порося, з'явилися чоботи і штани, над головою звелася стріха. Вмер незаможник – народився середняк.

Отже, шлях до колективного господарювання лежав через переборення темряви, відсталості, інертності та безгосподарності. Остап Вишня рішуче виступає проти пережитків минулого в свідомості селян. Остап Вишня воістину народний письменник. Загальнолюдські ідеали краси і добра, велич соціалістичного гуманізму і пролетарського інтернаціоналізму, глибока віра в торжество побудови комунізму зробили творчість українського сатирика і гумориста всесвітньо значимою, близькою і рідною всім трудящим світу.

Остап Вишня – життєлюб і оптиміст. У найскладніших умовах він ніколи не втрачав віру в людину, в її душевну красу, творчу вдачу. Він любив природу, любив, знав, що найголовніше, відчував народну пісню, дотеп та гумор. Він був незвичайним мисливцем, незрівнянним оповідачем, щирим другом.

Література

1. Вишня Остап. Життя та творчість. URL: <http://www.ukrlib.com.ua/bio/printout.php?id=346>.
2. Вишня Остап. URL: <http://www.gumoreska.com/>.
3. Вишня Остап. Твори: у 5 т. / упоряд. В.О.Губенко-Маслюченка; передмова Ф.Маківчука; приміт. І.М. Дузя Т.1: Усмішки, фейлетони, гуморески (1919-1924). К. : Дніпро, 1974. 456 с.
4. Віннікова Н.М. Пародія у творчості Остапа Вишні. *Питання літературознавства*. 2011. №84. С. 162–168.
5. Вірний Б. Остап Вишня: Усмішки. *Слово і час*. 1990. №10. С. 15–18.
6. Лавріненко Ю. Остап Вишня. Українське слово: хрестоматія української літератури та літературної критики ХХ ст. Книга перша. К., 1994. С. 480–487.
7. Пришва Б. Комічні контрасти гумору Остапа Вишні: про творчість видатного українського письменника О. Вишні. *Українська мова і література в школі*. 1970. №10. С. 18–21.
8. Степаненко М. Незабутній наш Остап Вишня (Олесь Гончар-Павло Губенко: творчі зв'язки. *Філологічні науки*. 2010. №1. С. 3–16.
9. Тимченко В. Про стиль Остапа Вишні: про творчість українського письменника Остапа Вишню. *Радянське літературознавство*. 1973. №8. С. 33–43.
10. Шаров С.В. Самостійна робота як умова формування професійної компетентності майбутніх фахівців. *Сучасні тенденції розвитку 68 української науки: матеріали Всеукр. наук. конф. (21-22 липня 2017 р., м. Переяслав-Хмельницький)*. №5. С. 35–38.
11. Шарова Т.М. Теоретичні аспекти дискурсу українських письменників 20–30-х рр. ХХ ст.: тематичний спектр та рецептивна естетика. *Вісник Маріупольського державного університету. Серія : Філологія*. 2014. Вип. 10. С. 124–132.
12. Ягнич Ю. Незабутні усмішки: до 90-річчя українського письменника Остапа Вишні. *Вітчизна*. 1979. №11. С. 167–175.
13. Sharova T., Posadna T. Самобутність та оригінальність української прози 20- 30-х років ХХ ст. *Scientific Proceedings of Ostroh Academy National University. Philology Series*. 2018. T.2. №69. С. 239–242.